

crkva u svijetu

RAZGOVORI

TJESKOBA PRED RIZIKOM*

Edo Marinković

U današnjem vremenu bolnog preispitivanja svake domišljenosti kada se drmaju ideološke fasade mnogih zaokruženih sistema, kada se postavlja temeljno pitanje o autentičnosti čovjekove egzistencije ugrožene mistifikacijom racionalnoga, tehničkoga, novim bezličnim universalijama u represivnom kontekstu okroiranog govora i poimanja, dakle alienacijom hipostatiziranih krilatica koje daju lažnu sigurnost i stvaraju euforiju bezličnosti, potrebno je upravo u ovom časopisu koji nosi naslov CRKVA U SVIJETU osvrnuti se na neka proživljavanja u onoj ponornoj životnoj uzdrmanosti koju nazivamo vjerom. Da se ne bismo gubili u novim bezličnostima i neobavezujućim generalizacijama, ograničit ćemo ovo razmatranje na analizu nekih aspekata vjerskih života katoličkog intelektualca, laika, u odnosu na suvremenu situaciju u Crkvi i svijetu.

Ponajprije, govoreći s aspekta laičkog intelektualca koji ostaje katolikom jer preferira rizik personalizirane transcendentnosti pred jalovim pokušajem imanentne eshatologije. Drugi vatikanski sabor i post-saborska zbivanja u Crkvi mogu se najbolje opisati kao žar iščekivanja i razočaranje ostvarenja. Osjećala se potreba trijeznog, promišljenog ali

* U želji da se u nas, kao i u drugim kulturnim sredinama, razviju koristan dijalog i zdrava kritika »CRKVA U SVIJETU« je uvela novi odjeljak »RAZGOVORI«. Računajući na zrelu kršćansku i humanističku svijest čitatelja, redakcija ustupa ovaj prostor za iskrene i dobronamjerne razgovore suradnicima različitih gledišta — uključujući i pisce ateističkih koncepcija.

Uredništvo smatra da je našoj kulturnoj sredini potreban iskren dijalog i razmjena mišljenja. Sutnja i rezignacija znaju biti opasnije nego otvorena dobronamjerna kritika.

Naravno, bit će nam drago da članci i prikazi, odnosno kritike i gledišta, budu što bolje argumentirani, konstruktivni i što više dijaloški, tj. da ne negiraju a priori tuđe mišljenje, nego da mu kritički i znanstveno prilaze.

onda rezolutnog zahvata u formulacije vjerskih istina, povijesnih natruha, teoloških spekulacija i organizacione ukrućenosti. Očekivali smo svjetliju sobu, prozračniju, s radikalnim otklanjanjem dotrajalog i neadekvatnog pokušaja. Jesmo li dobili novi razmještaj starih garnitura? Stanje mentaliteta koje ukazuje na duhovni daltonizam? Ne bismo se složili. Potencijalni osjećaj zajedništva koji je u današnjem planetiziranom društvu, usprkos mnogim karikaturama, neosporan, ima svoje fenomenološke oblike, sebi svojstvene načine manifestiranja i svoj bazni sadržaj. Ako pak Crkva želi egzistencijalno proživljeni osjećaj zajedničkom pripadaju i komunitarnosti osobito istaknuti, potrebno je da pronade nove načine te manifestacije a ne oktroirati preživjele forme prošlih vjekova. Jer ne smijemo zaboraviti da se dimenzija čovječnosti i bratstva u suvremenom svijetu razvija ponajčešće mimo, a katkada i protiv nekih ustaljenih forma kršćanstva. Ili da uzmemo drugi eklatantan primjer gdje zastarjela ideologijska koncepcija priječi pronalaženje adekvatnijih i potpunijih rješenja. Priroda se mora sagledavati kroz povijest, i u tome je njezina humanizacija. Naime, povijest je negacija prirode. Ono što je samo prirodno, neposredno, savladava se i rekreira snagom uma. Već Hegelova koncepcija slobode pretpostavlja svijest («Selbstbewusstsein», «samosvijest» u Hegelovu rječniku). Ostvarenje prirode ne može nikada biti djelo same prirode. Povijesna transformacija prirode od strane čovjeka znači oslobađanje prirode medijacijom rada i duha. U povijesnom kontekstu dijalektike priroda-čovjek, priroda je u svojoj biti neprirodna. Prema tome, metafizičko poimanje da se priroda afirmira kao priroda tokom povijesti označava alijenaciju čovjekove stvaralačke potencijalnosti. Čitava koncepcija teologije rada počiva na tome. U onom stupnju u kojem čovječiji um uspije podjarmiti prirodu duhovnim težnjama i razumskim standardima, svaka čisto prirodna kategorija postaje neposredovana i označuje per se lišavanje. »Svako veselje i sva sreća potječu od sposobnosti da se nadiđe priroda — nadilaženje u kojem je vlast nad prirodom podređena oslobađanju i mirenju egzistencije... Uzveličavanje prirodnoga je dio ideologije koja zaštićuje neprirodno društvo u njegovoj borbi za slobodu. U nekim nazadnim predjelima zemlje »prirodno« je da crna rasa bude inferiorna bijeloj i da psi žderu onoga tko zaostaje, jer je business business. Također je prirodno da velika riba jede malu — premda to ne mora izgledati tako prirodno maloj ribi.«⁴) Ponavljamo, ne mora čovjek imati gotovo rješenje jednog problema da bi bio svjestan zahirenosti nedomišljenih formulacija koje se u krivo shvaćenju partijnosti ponavljaju. Naveli smo samo jedan gorući problem. Ima ih mnogo. Neki su doktrinalne prirode, drugi organizaciono-strukturne. Ne, kao da ne postoje iskreni i divovski pokušaji da se iziđe iz zatvorenosti geta. Međutim, postoje i druge snage koje ugrožavaju slobodu dijela pozivajući se na juridičke instance. Možda će paradoksalno zvučiti kad kažemo da je danas veće razumijevanje između nosilaca autentičnosti, systemske nedorečenosti i idejne otvorenosti različitih pogleda na svijet, dakle ljudi koji proživljavaju zajedničke tjeskobe i zajednička bespuća tražeći zvijezdu, nego između tih i samozvanih čuvara poklada istine, bez obzira na to radili se o tzv. vječnim istinama ili o tezama za koje se misli da su dorečene formulacije onoga što se naziva objektivnom prirodno-društvenom nužnošću. Međutim stoji i to da je teže imati posla

s ljudima koji su uvjereni da istinu »zastupaju« nego s onima koji je proživljavaju.

Ako bacimo pogled na brojne vjerske publikacije ustanovit ćemo da pretežan dio rasprava, članaka i ostalih kontribucija uopće ne tangira najaktualnije probleme s kojima se susreće intelektualac koji živi u svijetu. Ne uzimajući sada u obzir članke koji žele »edificirati«, nailazimo na prikaze neosporne erudicije iz područja patristike, egzegeze, pastoralne, dogmatske i moralne teologije, apologetski orijentirane filozofske članke koji pokušavaju dokazati da novi uvidi na tom području zapravo i nisu tako novi, ili ako jesu da ne ugrožavaju dosadašnje »službeno« naučavanje (uglavnom tomističko ili neotomističko, pri čemu se taj naziv upotrebljava npr. na gnoseološkom području za svako stajalište koje zastupa objektivnost spoznaje ili na ontološkom planu za obranu vrlo rastegljivog pojma analogije bitka). Problemi filozofije znanosti, dijalektičkog produblivanja spoznajnog procesa, kritičke teorije društva, konstitutivne međuovisnosti subjekta i objekta i mnogi drugi akutni imperativi novih kreativnih uvida uglavnom se mimoilaze. Na taj se način stvara dojam da postoje dva svijeta: svijet kultivatora ezoterične i svijetu tuđe teologije i filozofije, zatvoren u grupacijama profesora koji se uzajamno dive ili peckaju, i ostali svijet. (Ovdje je govor o zatvorenim, alijeniranim grupacijama u Crkvi, međutim postoje i u svijetu moroni tehničkog fetišizma, neopozitivizma, strukturalizma itd. koji se također u svojoj »splendid isolation« međusobno znanstveno dopisuju). Često se čuje argumenat da bismo »mi« trebali razvijati »internu ljepotu« »našeg« pogleda na svijet radije negoli uranjati u mrak i bespuće, ne bi li »oni izvana« podlegli napasti da dođu k nama. Argumenat zaista vrijedan analiziranja, jer pokazuje čitav jedan mentalitet o kojem je upravo riječ. Taj se mentalitet stvarao vjekovima (»non sum sicut caeteri«, »quoties inter homines fui, minor homo redii«) kao najsigurniji put kolektivnoj izolaciji i pojedinačnoj duhovnoj maloljetnosti. Plod tog mentaliteta je bjelodano vidljiv u činjenici, koja se ne može negirati, da se danas katolički laički intelektualac, a često i mnogi svećenik, osjeća mnogo bližim poštenom agnostiku ili tjeskobnom životnom lutaocu koji nije stavio svoj potpis ispod nijedne dogmatike života, negoli pojedinom falangisti koji maršira pod »Božjim« stijegom. Razlog je jasan. Bog nije određen minimum istina koje se mora naučiti i ponavljati, već eminentna osobnost kojoj se pristupa u razgoličenosti bitka od svake samodovoljnosti posjedovanja. Najdublje iskustvo koje nazivamo osobnom vjerom jest zapravo nešto jedinstveno i neizrecivo što se ne zbiva mimo života već u životnoj uronjenosti. Vjera postoji samo ondje gdje nije umrtvljena iskonska, autentična životnost. Ovdje je istinito ono najosobnije, ona trajna dijalektičnost između spoznaje i života. A za to je potrebna odvažnost prozirnosti, rizik života. Jer, u krajnjoj analizi, vjerovati u inkarnaciju Boga može samo onaj tko vjeruje u vlastito očovječenje, jer su u ovom slučaju vjera i poziv nerazlučivi. Prema tome, sve su ideologije u svojoj biti bezbožne, jer upravo u toliko u koliko su ideologije, dakle otuđenja i neautentičnosti, one su samoopravdanje naših vlastitih apsolutiziranih distorcija bitka, koje bivaju još pogubnije kada se prodaju pod plaštem kršćanstva ili teizma. One su u stvari Ersatz temeljnoj nesigurnosti, pokušaj ukrućivanja i delimitiranja transcendentnosti i spontanosti duha,

a nemaju ništa zajedničko s naučavanjem temeljnih misterija revelacije. U svijetu tih opservacija bolno moramo zaključiti da su mnoge i teške preokupacije potpuno irelevantne za život i užasno ozbiljnu problematiku onih koji se uronjeni u život nalaze u prvim redovima izgradnje Grada Čovjekova i pri tome tjeskobno pitaju za konačan smisao svojih nastojanja. Ovi- ma je samo to jasno da svaka izreka o Bogu postaje jedino tada istinitom kad je to istovremeno i izreka o Božjoj relaciji prema čovjeku. Istina, pa i teološka, jest uvijek »egzistencijalna« ili uopće nije istina. Ja spoznajem Boga samo tako da shvatim da sam već prvi od Njega spoznat, izazvan i posjećen. Uzevši u ozbir povijesnost čovjekovu, uronjenost njegove egzistencije i povezanost njegovih sveukupnih društvenih odnosa, svaki bijeg u općenitost može vrlo lako značiti izbjegavanje životnih imperativa. Nakon toliko krvi, patnje nevinih, prevarenih života i izrabljenog ufanja ne možemo više miris zemlje smatrati nevažnim i posvetiti se beskrvnim asprakcijama. Budući da je vremenitost bit svakog spoznatog bitka u čovječjem koordinatnom sistemu, istinitost se otvara i meni jedino na način moje vremenitosti i povijesnosti. To pak znači da i Božju istinu, koja je i moja istina, mogu imati samo pred sobom, da ona trajno čeka da me zahvati i da se preoblikuje u moju egzistenciju. Božja istina se mora u meni povijesno obistiniti inače ostaje akademska, dakle neistinita. Jer se u ovom slučaju ne radi o egzistencijalnoj dimenziji koja je akcidentalna za ovu istinitost, već koja je konstruirana takvom u odnosu na povijesnog čovjeka. Što je pak ta istina u sebi, bez relacije prema nama, ostavljamo za razjašnjenje onima koji misle da ta intelektualna akrobatika zaista tvori dio teologije ili filozofije, i da se iz egzistencije može egzistencija apstrahirati. Možda razlog te neaktualnosti spomenutih tematika i njihove neživotnosti jest u tome što su pisani mentalitetom ljudi koji u znatnom broju ne dijele životnu uronjenost naše svakidašnjice, jer im naslijeđene životne forme to ne dozvoljavaju. Zar se npr. može zamisliti da će bitne doprinose osvjetljenju suvremene egzistencije putem objavljenih istina moći dati oni koji su još uvijek u većem broju zemalja udaljeni od problema radnika, jer su rijetko dijelili s njima način života, oni koji su daleko od ekonomskih i finansijskih problema, jer nikada u životu nisu porez platili.

Krajnje je dakle vrijeme da se u poniznosti otvorimo svijetu, ponajprije da bismo ustanovili da smo i mi sami taj svijet i da nam je lađa jedinstvena, a onda da bismo zajedno s ostalima dijelili temeljnu nesigurnost i mrak, jer im jedino tako možemo nešto reći o svjetlu koje nam je darovano.